

Є.О. Бараксанов
здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.36

ОБ'ЄКТ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я ТА ВЛАСНІСТЬ ОСІБ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРАВОСУДДЯ

Проведено аналіз теорій, які існують у кримінальному праві України, щодо визначення об'єкта злочину. Запропоновано власну позицію з цього питання, надано характеристику об'єкта злочинів, передбачених ст. 377-379 Кримінального кодексу України.

***Ключові слова:** об'єкт злочину; правосуддя; особи, що здійснюють правосуддя.*

Проведен анализ теорий, существующих в уголовном праве Украины, относительно определения объекта преступления. Предложена собственная позиция по данному вопросу, представлена характеристика объекта преступлений, предусмотренных ст. 377-379 Уголовного кодекса Украины.

***Ключевые слова:** объект преступления; правосудие; лица, осуществляющие правосудие.*

The article analysis the theories of definitions of "object of crime" notion which exist in the Criminal law of Ukraine. The author suggests his point of view on the issue, characterizes the objects of crimes stipulated in articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine.

***Keywords:** object of crime, justice, persons which are administering justice*

Постановка проблеми. Формування в сучасній Україні правової держави відбувається на основі нових економічних відносин і соціальних орієнтирів, які зумовлюють необхідність внесення змін у концепцію основних напрямків діяльності держави і суспільства у сфері подолання злочинності.

Питання визначення об'єкта посягань на життя, здоров'я та власність осіб, що здійснюють правосуддя, має як теоретичне, так і практичне значення. Від того, наскільки вірно буде визначений об'єкт злочинів, передбачених ст. 377-379 Кримінального кодексу України (далі – КК), залежатиме правильна кваліфікація злочинів та відмежування їх від суміжних складів злочинів. Крім того, важливість об'єкта, якому завдається шкода при вчиненні даних злочинів, характеризується чинниками, які впливають на пеналізацію злочинів. Все це дає підстави для ґрунтовного аналізу об'єкта посягань на життя, здоров'я та власність осіб, що здійснюють правосуддя.

Метою даної статті є визначення об'єкта посягань на життя, здоров'я та власність осіб, що здійснюють правосуддя.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання кримінально-правової охорони правосуддя, у тому числі питання визначення об'єкта посягань на життя, здоров'я та влас-

ність осіб, що здійснюють правосуддя, розглядалися у працях Ю.В. Александрова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, І.А. Бобракова, В.І. Борисова, І.С. Власова, П.А. Вороб'я, А.В. Галахової, Л.Д. Гаухмана, В.О. Глушкова, М.С. Голоднюка, М.П. Джугана, В.П. Ємельянова, О.О. Кваші, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, Я.М. Кульберга, О.М. Литвака, Л.В. Лобанової, А.А. Музики, І.В. Музики, М.І. Мельника, В. Мульченка, В.О. Навроцького, Н.А. Носкова, А.В. Наумова, Л.М. Палюхи, Ш.С. Рашковської, О.Я. Светлова, Є.А. Смірнова, В.В. Сташиса, С.А. Тарарухіна, В.Я. Тація, З.А. Тростюк, І.М. Тяжкової, В.І. Тютюгіна, А.П. Тузова, Є.В. Фесенка, В.Д. Філімонова, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, М.В. Шепітька та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці кримінального права майже одностайно визнається, що об'єкт злочину – це те, на що посягає особа, яка вчиняє злочинне діяння. Однак питання, чому саме заподіюється або може бути заподіяно шкоду в результаті вчинення злочину, уже протягом багатьох років залишається суперечливим. Перш ніж перейти до характеристики об'єкта злочинів, передбачених ст. 377-379 КК, вважаємо за доцільне розглянути наявні в теорії кримінального права позиції щодо визначення об'єкта злочину.

У кримінально-правовій доктрині усталеними є дві діаметрально протилежні концепції стосовно визначення об'єкта злочину. Відповідно до першої з них об'єктом злочину є сукупність суспільних відносин, згідно з іншою – суспільні відносини, будучи за своєю суттю абстрактною категорією, не можуть виступати реальними об'єктами конкретних злочинів.

Перша з означених концепцій була пануючою за радянської доби, залишаючись домінуючою й у наш час та маючи достатню кількість прихильників. Під суспільними відносинами розуміються відносини, які склалися між людьми та їх організаціями у процесі життєдіяльності. Згідно з даною теорією не можуть визнаватися об'єктом злочину ані предмети як речі матеріального світу, ані норми, ані людина як носій цих відносин. Так, прихильник даної концепції В.Я. Тацій вважає, що об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. При цьому сутність суспільних відносин як об'єкта злочину найбільш повно розкривається через аналіз їх структурних елементів, до яких належать: а) суб'єкти (носії) відносин; б) предмет, з приводу якого існують відносини; в) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [1, с. 13-44].

В.М. Трубников у ролі первинного об'єкта злочинного посягання розглядає суспільні відносини, які він називає „соціальною оболонкою”, а у ролі вторинних об'єктів – блага, цінності, сфери життєдіяльності, що знаходяться всередині соціальної оболонки [2, с. 81-82].

Представники іншої точки зору вважають, що об'єктом злочинів є виключно блага й цінності, які охороняються законом про кримінальну

відповідальність. Найбільш послідовним представником цього напрямку є С.Б. Гавриш, який вперше в українській науці піддав різкій критиці концепцію визнання об'єктом злочину суспільні відносини. На його думку, з позиції теорії об'єкта як суспільних відносин виходить, що кримінальне право нібито охороняє не матеріальні цінності й блага, життя, здоров'я, природне середовище тощо, а – навпаки – певну форму їх прояву, ті чи інші зв'язки між суб'єктами відносин, тоді як у дійсності таким охоронюваним об'єктом є «правове благо» як «визначена цінність» [3, с. 64-65].

З нашої точки зору, слід виходити із загальноновизнаних міжнародних нормативних правових актів та конституційних норм, які найвищою цінністю визначають індивіда, його права і свободи. У цьому зв'язку було б помилково вважати суспільне благо найвищою цінністю, яка стоїть над індивідуальним благом окремої особи.

І.В. Самощенко вважає, що ідея об'єкта як суспільних відносин, поставлених під охорону закону, є надмірно ускладненою, надуманою через той ідеологічний фактор, який був покладений в її основу. Адже найбільш вдалим, на його думку, є пояснення об'єкта злочину через категорію «інтерес» [4, с. 114].

Заперечує проти суспільних відносин як об'єкта злочину і Г.П. Новосолов, констатує, що «пройшовши шляхом не від окремого до загального, а від загального до окремого і фактично „запрограмувавши” себе на необхідність розуміння суспільних відносин як об'єкта кожного злочину, радянська кримінально-правова наука за весь період свого існування так і не змогла створити теорію, здатну усунути розбіжності між декларованим загальним розумінням об'єкта злочину та його характеристикою стосовно конкретних складів злочинів. Не тільки раніше, але і в наш час прибічники критикованої точки зору в межах Особливої частини як об'єкт злочину розглядають особистість, здоров'я, честь, гідність, конституційні права і свободи, громадську безпеку, конституційні засади, мир і безпеку людства тощо – те, що ніяк не може бути названо суспільними відносинами як такими» [5, с. 23-24].

З нашої точки зору, щодо питання про об'єкт злочину логічно вваженою і науково обміркованою є позиція В.П. Ємельянова, який справедливо зауважує, що представники попередніх напрямків недостатньо повно й адекватно відображають всі ті об'єкти, які перебувають під охороною кримінального закону. На його думку, категорією „благо” неможливо охопити усі реалії дійсності, охоронювані кримінальним законом. „Не викликає сумніву, – зазначає В.П. Ємельянов, – віднесення до категорії „благо” таких реалій дійсності, як життя, здоров'я, свобода, гідність, безпека людини, її майновий стан і соціальний статус. У той же час вбачається далеко не бездоганним віднесення до категорії „благо”, наприклад, діяльності тюремної системи, посягання на яку переслідуються у кримінальному порядку; це вимушений атрибут державної влади, який наряд чи можна назвати благом для людини і людства. Фаши-

стський та інший тоталітарний політичний режим підводиться в ранг блага його натхненниками і сприймається як таке однією частиною населення країни, але заперечується іншою частиною населення країни й усіма демократичними державами, розглядається як зло, що має бути знищене. Не можна скидати з рахунку й ті ситуації, коли кримінальне законодавство продовжує охороняти ті категорії й умови дійсності, які давно вже не відповідають уявленням про благо, слугують лише гальмом у суспільному розвитку та потребують скорішої зміни і декриміналізації» [6, с. 27-28]. З іншого боку, щодо позиції Г.П. Новосьолова вчений зазначає: „Це в цілому вірне уявлення про об’єкт злочину потребує деякого уточнення, оскільки не будь-який злочин посягає безпосередньо на людину – він може спричинити шкоду їй опосередковано, впливом на умови її життя та середовища існування”. В результаті В.П. Ємельянов доходить висновку, що універсальною категорією, яка здатна охопити собою усі без винятку охоронювані кримінальним законом реальні об’єкти, може виступати категорія «сфера життєдіяльності людей» [6, с. 27-28].

Таким чином, вважаємо, що теорія об’єкта злочину як категорія сфери життєдіяльності людей є найбільш переконливою, а тому визнання об’єкта посягань на життя, здоров’я та власність осіб, що здійснюють правосуддя, слід ґрунтувати саме на цій теорії.

Статті 377 КК «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», 378 КК «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», 379 КК «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв’язку з їх діяльністю, пов’язаною із здійсненням правосуддя» розташовані у розділі XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя», який належить до блоку “Злочини, які посягають на життя, здоров’я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства». З цього випливає, що законодавець об’єктом цих злочинів вважає саме правосуддя.

Вважаємо за доцільне звернути увагу, що в науці кримінального права деякі правники по-різному визначають родовий об’єкт злочинів проти правосуддя. Це пояснюється тим, що окремі науковці використовують поняття правосуддя у вузькому значенні, а інші – як у вузькому, так й у широкому. Так, Ю.В. Александров під родовим об’єктом злочинів розглядуваної категорії розуміє відносини, які пов’язані з регламентованим законодавством здійсненням правосуддя судами, забезпеченням цієї діяльності органами дізнання, досудового слідства, прокуратури, захисниками і представниками особи, а також установами, які виконують судові рішення [7, с. 601]. Як зазначають В.М. Трубников та А.А. Васильєв, родовим об’єктом злочинів проти правосуддя виступають суспільні відносини, що забезпечують законну (нормальну) діяльність судів та органів досудового слідства, прокуратури, а також установ, що виконують судові рішення, вироки, ухвали і

постанови [8, с. 481].

Є.А. Смірнов вважає, що об'єктом злочинів проти правосуддя є закріплений у законодавстві порядок правосуддя. При цьому автор розглядає поняття правосуддя у вузькому значенні – як діяльність суду з розгляду кримінальних та цивільних справ, та у широкому – як встановлений законодавством порядок кримінального і цивільного процесу, а також порядок відбування покарання [9, с. 5]. З цього приводу Л.М. Палюх зауважує, що таке розуміння поняття правосуддя у назві розділу кримінального закону викликає зауваження. З точки зору правника, це не вирішує проблему визначення родового об'єкта розглядуваної групи злочинів, оскільки поняття «правосуддя» не може бути вжите законодавцем в одному значенні у кримінальному матеріальному законодавстві, а в іншому – у процесуальному [10, с. 274].

В.К. Глистин відстоював позицію, що у розділі «Злочини проти правосуддя» логічніше було б зосередити, виходячи з родового об'єкта, лише норми, що охороняють відносини зі здійснення правосуддя [11, с. 107-108].

Л.В. Іногамова-Хегай зазначає, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини зі здійснення державної влади [12, с. 22]. При цьому, як слушно зазначає Л.М. Палюх, таке визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя видається занадто широким, оскільки відносинам щодо здійснення державної влади заподіюється шкода і при вчиненні злочинів, передбачених розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», розділом XVII «Злочини у сфері службової діяльності». Правник, аналізуючи різні позиції вчених щодо визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя, доходить висновку, що родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом XVIII КК України, можна визначити як судочинство та встановлений законом порядок виконання судових рішень, у зв'язку з чим пропонує закріпити і відповідну назву цього розділу, а саме «Злочини проти порядку судочинства та виконання судових рішень» [10, с. 278].

З нашої точки зору, поняття правосуддя необхідно розглядати у двох значеннях: як регламентовану законом форму діяльності суду з розгляду і вирішення цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ та як діяльність органів та установ, які сприяють діяльності суду.

Враховуючи викладене, можна дійти **висновку**, що основним безпосереднім об'єктом посягань на життя, здоров'я та власність осіб, що здійснюють правосуддя, є регламентована законодавством діяльність суду та органів, що йому сприяють, як охоронювана законом про кримінальну відповідальність сфера життєдіяльності людей. Винна особа посягає на законну діяльність, пов'язану із здійсненням судочинства, а також на здоров'я, життя, честь, гідність, власність осіб, що його здійснюють, тим самим порушуючи порядок правосуддя як одну з най-

важливіших сфер життєдіяльності людей. Поряд з основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 377-379 КК, можуть виступати життя, здоров'я, власність осіб, що здійснюють правосуддя, а також життя, здоров'я, власність близьких родичів цих осіб.

Бібліографічні посилання

1. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций. – Х., 1988.
2. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления / В. М. Трубников // Право і безпека. – 2002. – № 1. – С. 81-82.
3. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С. Б. Гавриш. – Х., 1994.
4. Самощенко И. В. Ответственность за угрозу по уголовному праву Украины : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / И. В. Самощенко. – Х., 1997.
5. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г. П. Новоселов. – М., 2001.
6. Емельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке / В. П. Емельянов // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 27-28.
7. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К., 2009.
8. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / кол. авторів : А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х., 2011.
9. Смирнов Е. А. Преступления против социалистического правосудия / Е. А. Смирнов. – М., 1959.
10. Палюх Л. М. До питання про родовий об'єкт злочинів проти правосуддя / Л. М. Палюх // Наук. вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2008. – № 3. – С. 272-280.
11. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) / В. К. Глистин. – Л., 1979.
12. Преступления против правосудия / Александров А. Н., Антонов Ю. И., Галахова А. В., Демидов В. В. и др.; под ред. Галахова А. В. – М., 2005.

Надійшла до редакції 29.05.2012

С.О. Бочарников

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.34

ОБОВ'ЯЗКОВІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 298 КК УКРАЇНИ

Розглянуто доктрину кримінального права у контексті визначення обов'язкових ознак суб'єктивної сторони незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Доведено, що злочин, передбачений ст. 298 КК України, вчиняється із прямим умислом.

Ключові слова: *суб'єктивна сторона, вина, незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або*